

Q. D. B. V.
DISSERTATIO INAVGVRALIS MEDICA
DE
**POLYPOSIAE
NOXIS**
QVAM
SVMMO ARCHIATRO DVCE
ET
INDVLTV GRATIOSAE FACVLTATIS
MEDICAE

IN CELEBERRIMA VNIVERSITATE ALTORFINA

PRO LICENTIA
DOCTORALES IN ARTE MEDICA
HONORES ET PRIVILEGIA
LEGITIME CONSEQVENDI
PLACIDO PHILIATRORVM EXAMINI

SUBMITTIT
AVCTOR

**GEORGIVS FRIDERICVS
KORDENBVSCH**

NORIMBERGENSIS

AD D. VIII. IVN. A. R. S. CIOCCCLIL

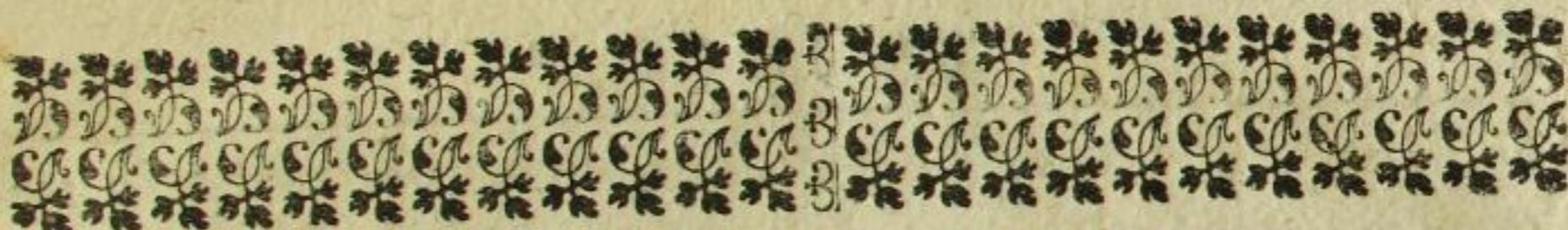
Diaetet.

ALTORFII

158, 48 LITTERIS IOHANNIS ADAMI HESSELIL.

Patholog. 297.

PROOEMIVM.

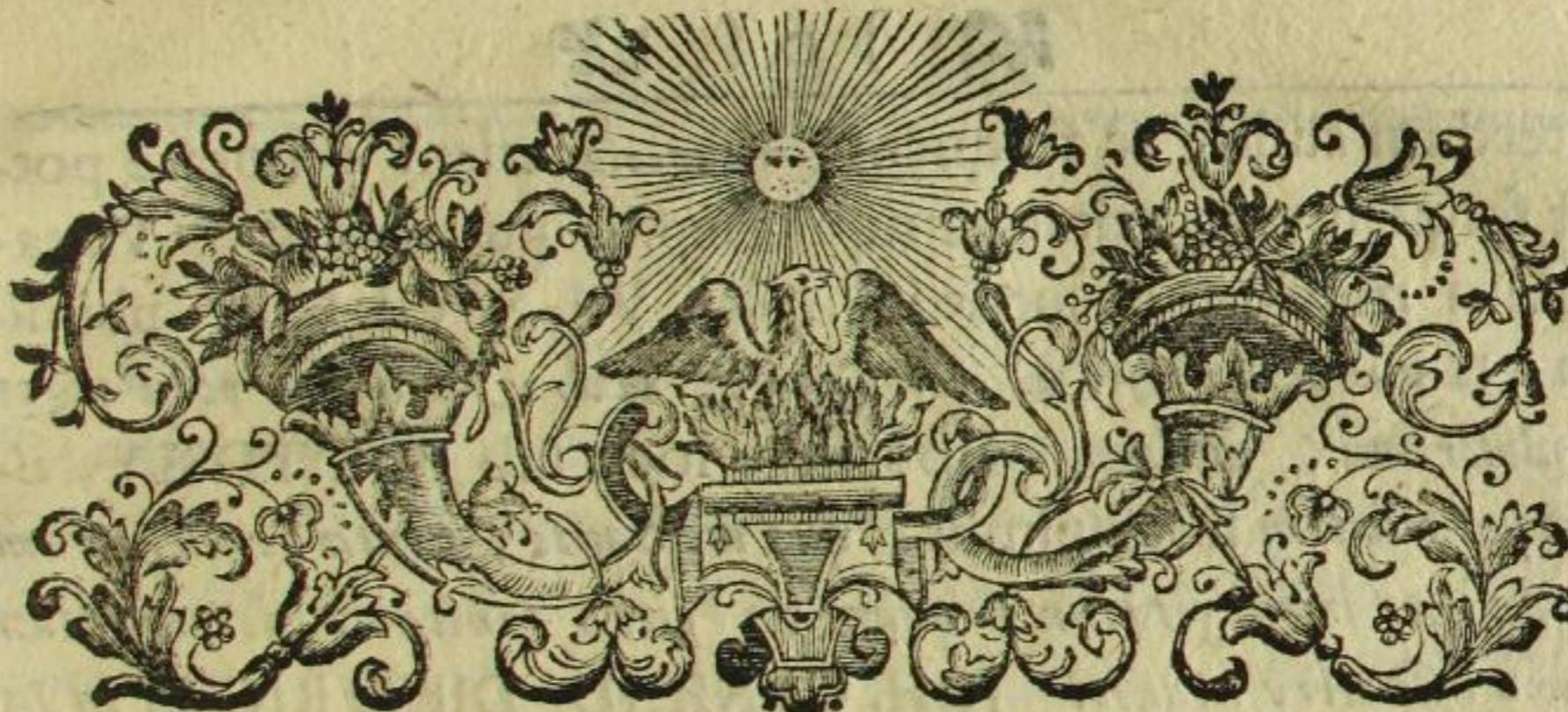

*Quantam felicitatem genus humanum,
si sanae rationis praecepta sequere-
tur, adipisci non ualeret? Quan-
tumue ex rerum bene gestarum
conscientia perciperetur gaudium?*

*Sed, proh dolor! prauis concupiscentiis inducti,
aliorumque exempla sequentes homines facile a recti-
tramente aberrant. Ad uitam fragilem nostram
conseruandam, esculentis, potulentisque indigemus;
et nos ipsa benigna natura, stimulo quodam, eoque
plane peculiari, de iis comparandis, monet. Quem
uero ex eorum usu satietatem percipere insimul non
docuit? Alia animalia excedentem pabuli quanti-
tatem respuunt. Solus homo hac in re ab illis ali-
quando se distinguit, et sane male se distinguit. Nisi
quotidiana stipati essemus experientia, fortasse ta-
les homines inueniendi spem abiiceremus. Instar
omnium autem Polyposiae dediti nobis exemplo esse*

possunt. Praua ista potulentorum ingurgitatio nostra memoria ita inualuit, ut quiuis ullo fere sine labore homines hoc uitio ad nauseam usque se delectantes aceruatum inuenire posset. Hanc itaque uitiosam consuetudinem serio mecum quum contemplerer, et ex gratiosae Facultatis Medicæ iusu Thēma quoddam inaugurale elaborandum ueniret; Polypofiae tractationem ea potissimum de causa elegi, quoniam saepius in communi uita occurrit. Earum uero rerum consideratio, quae frequenter hominibus accidunt, insignem generi humano utilitatem confert. Medici enim officium non tantum praesentes morbos auferre, uerum etiam futuros, quantum in sua potestate est positum, auertere omni studio iubet. Dum itaque noxas Polyposiam excipientes indicamus; eo allaboramus, ut nonnulli malorum, hoc exuitio propullulantium, atrocitate permoti, id uitii in posterum diligentius euitent. Interim summa animi submissione DEV M ueneror, ut clementia sua immensa, conatibus nostris benigne adspiret, eosque in commodum multorum uergere iubeat!

Q. D.

L. D. B. V.

DE

POLYPOSIAE NOXIS.

§. I.

onae methodi leges terminorum in Themate nostro occurrentium explicationem omnino a nobis exposcunt, quam etiam breuitati studentes, paucis nunc dabimus. Ratione etymi, uox POLYPOSIA ex lingua graeca originem trahit, et ex duobus uerbis, πολὺς, multus, et πόσις potus et potio, componitur. Significat itaque πολυπόσια largiorem potionem, multam potionem, et quia teste SCHREVELIO in *Lexic. manual. graec. latin. etc.* πολὺς idem

A 3

inter-

interdum audit, ac frequens, πολυποσία etiam denotare potest frequentem, reiteratamque saepius potationem. Vocabulum nostrum occurrit in *Aphor.* VII. S. VII. HIPP. ubi dicit: ἐκ πολυποσίν πῆγος καὶ παραπόσιν, νακάν: ex multo potu rigor et delirium, malum. Hoc uero loco sub POLYPOSIA, illam potationem intelligimus, qua mediante, tanta potulentorum quantitas ingurgitatur, quantam citra sanitatis detrimentum homo assumere nequit. IOH. CVNRAD. DIETERICVS in *Iatreo Hippocr.* POLYPOSIAM, ebrietatem et temulentiam sine omni distinctione pro synonymis habet, et, quum *Aphor.* VII. Sect. VII. HIPP. modo commemoratum citaret, dicit: obseruantur a praceptorre nostro incommoda corporis et mentis, a temulentia illata, maxima duo πῆγε καὶ παραπόσιν; deinde multa de ebrietatis incommodis adducit: sed meo iudicio hic errorem quendam commisit. Inter haec tria enim uocabula omnino differentia quaedam intercedit. *Ebrietas* est affectus p. n. qui actiones principales corporis nostri, ac sensus, tum internos, tum externos laedit, dependens a rebus inebriantibus; *temulentia* uero secundum Cl. quondam Lipsiens. Professoris ETTMULLERI definitionem, in *Diss. de temulentia* datam, illa est ebrietas, quae a uino oritur. Differt itaque POLYPOSIA ab ebrietate in eo, quod non semper sensus internos ac externos laedat, a temulentia autem, quia etiam alio potu fieri potest, uti ex sequentibus patebit. Quid noxae sint, cuilibet fere notum est. In nostra hac Dissertatione, omnes corporis affectus p. n. id est, morbosos, a POLYPOSIA ortum ducentes, per illas designamus.

§. II.

§. II.

Explicatis nunc Thematis nostri terminis ; instituti nostri ratio indicanda uenit. Nullo autem fere commodiori methodo tractationem nobis propositam nos perficere posse credidimus , quam ut primo *ipsam POLYPOSIAM secundum differentias suas explicemus* ; secundo *materiam POLYPOSIAE*, id est, *eas res, quae in POLYPOSIA iusto copiosius assumuntur* ; tertio, *noxas ex ista largiori potatione propullentes* ; et tandem quarto *methodum* , quantum fieri potest, *eas emendandi, succincta perspicuitate pro uirium nostrorum tenuitate indicemus*.

§. III.

Vniuersi huius CREATOR sapientissimus corpus nostrum ita artificiose construxit, ut semper actio quaedam specifica fluidorum in solida, et uicissim reactio solidorum in fluida, ad subsistentiam eiusdem pertineret ; cessante uero hac mutua actione et reactione diuersorum horum principiorum, corporis etiam perit uita. Si mutua haec actio uitium capit; sanitas pericitatur, morbus inducitur, actiones corpori competentes non rite procedunt, et tunc sane in statu uersamur taedioso, molestoque. Principia uero machinae nostrae constitutua si paulo accuratius inspiciamus, sane mirabimur, quo modo, qua possilitate uitam tanta, et quidem haut contemnenda interdum, annorum serie, tot

ex

ex diuersis principiis, salinis scilicet, aquosis, gelatinosis etc. constructi, ducere possumus, nisi ex eadem sedula simul corporis humani contemplatione didicerimus, ea, quae per motum in uita nostra perrennem inutilia redduntur, et hac de causa e corpore eliminantur, per debitum esculentorum et potulentorum usum iterum partibus deficientibus restitui. Qua de re omnino legi meretur egregius SANCTORII liber de *insensibili transpiratione*. Necesse itaque fuerat, ut consumtum ex parte corpus iterum nutritione restitueretur in integrum, pro indele partium ex ipso secedentium. Solidorum scilicet per continuam fluidorum allisionem, et ipsum eorum inter se contritum, abrasae et colliquatae partes, ex partibus sanguinis gelatinosis compensari debent; fluidorum uero partes, per calorem partim naturalem, partim per motum intestinum, nimium uolatilisatae, et per poros cutis, aluum et uias urinarias, uel alio quocunque modo e corpore exterminatae, per potulenta rursus redintegrantur, oportet. Sicuti uero hunc in finem DEVS nobis corpus sensu praeditum dedit, ut mediante hoc, eo attentius animi nervos in nostram conseruationem intendere debeamus; ita etiam cuilibet organorum actioni, quae aut corpus conseruet, aut noxas extrinsecus illatas, uel intus ortas auertat, sensitatem quandam addidit, qua mediante non modo motus convenientes, et sensationi proportionati, exinde fuscitarentur, sed etiam ab eminentiori mutatione corporis facta anima nostra ad eius perceptionem attendere cogeretur.

§. III.

§. III.

Hac sub classe sensationum, de quibus in §. praecedenti loquuti sumus, sitis etiam comprehenditur; *sitis*, illud potulentorum desiderium. In antecedentibus iam aliquo modo sitis usum indigitauimus. Fluida enim corporis nostri per uarias eorum in machina nostra circumgyrationes dissipata et uiscidiora reddita iterum per potulenta compensationem requirunt, cuius necessitatem sitis nobis indicat. Modus uero defectum humorum in corpore indicandi in ariditate et specifica irritatione tunicae, os, fauces et pharyngem inuestientis, consistit, quae deinde ariditas animae peculiarem molestam sensationem affert, cum qua deinceps potulentorum desiderium connectitur. In tunica enim modo dicta crebriores neruorum extremitates terminantur, in quibus si mutatio fit, statim ea ad cerebrum, ibique constitutum sensorium commune defertur, cum qua deinceps idea in anima excitatur. Cl. Dn. D. TEICHMEYER VS sitis causam in priuatuum et positiuam, eamque in uniuersalem et particularem in *Anthropol.* p. m. 238. diuisit. Priuatiua causa est aut defectus particularis, sc. saliuae os et fauces irrigantis necessaria copia deficiens, ex incalescentia corporis nimia, loquela, uociferationibus in longum protractis, cursu, equitatione nimis celeri, labore etc. producta; aut uniuersalis, si nimia humorum excretione eorum defectus in toto corpore inde emergit. Positiuam uero constituit

B

uel

uel uisciditas saliuae ac lymphae , a uariis causis orta , uel spiculae salium membranam modo dictam nerueam pungentium a cibis salitis in nimia copia sumtis. Hae enim cauae ad sitim insolitam incitant.

§. V.

Nonnulli Medicorum fuerunt, ad quos etiam IVNGKENIVS in Fund. Medicin. eclect. pertinet, qui potulentorum desiderium siue sitim plane pro appetitu praeternaturali habuere. Is enim p. 193 l. c. ita loquitur: *Sic omnis sitis, non ut fames, naturalis quaedam passio, talis scilicet, quae corpori secundum naturam inexsistat, sed praeter naturalis dici debet.* Cuius sententiae propugnatores ad roborandam istius ueritatem inter multas alias rationes, sitim naturalem appetitum esse non posse affirmant, quia desiderat potum, qui sub VI rerum nonnaturalium serie comprehenditur. Porro IVNGKENIVS pergit l. c. *Praetereaque animalia nonnulla dantur, quae eti comedant, et famis causam in se habeant, tamen nunquam bibant.* Alii adhuc hanc causam addunt: *sitim plerunque a causa praeternaturali, sudore e. gr. purgatione, uomitu etc. oriri, et ideo naturalem appetitum minime constituere valere.* Sed IVNGKENII, uiri alias de litterato orbe ob eximiorum scriptorum editionem bene meriti, aliorumque hanc sententiam defensorum pace, rationes allatas minime sufficienes esse censeo. Quoad primam enim obiectionem terminis impingunt; clarius autem expositis terminis, quid res naturales, quid nonnaturales, quid denique praeternaturales

Ies sint, fallacia facile detegitur. B. IOH. MAVRIT.
HOFFM. huius Academiae olim Professor celeberr. in
Sciagraph. Instit. med. terminos hos ita declarat: *res natura-*
les in sensu medico sunt, eae, quae hominem constituunt, vel ab
illo secundum naturam procedunt. Res nonnaturales, sunt
res mediae, seu neutrae, quae pro diuerso usu sanitatis et morbo-
rum, causae procatarcticae fieri possunt. Res praeternatu-
rales denique illae salutantur, quae principium nostrum uitale,
corpusque praeternaturaliter constitutum, indiuulsa copula manent.
Quoniam uero haec definitio nimis obscura mihi uidetur, hinc
res praeternaturales mihi eae sunt, quae morbos illorumque
causas et accidentia respiciunt; et uno quasi uerbo, in medi-
*cina idem sonat *praeter naturam*, ac si dixisses *morbosum*. His*
itaque terminis praelibatis, nullo fere negotio, illos Medi-
cos ambiguitatem quantam in uocabulo *nonnaturale* recon-
didisse, apparet: minime enim in scholis medicis *res non-*
naturales, inter quas etiam potus refertur, opponuntur
rebus *naturalibus*, sed res *praeter naturales* rebus *natu-*
ralibus. Non itaque sequitur hoc ex fonte, sitim ap-
petitum naturalem non esse, uti putarunt. Quoad se-
cundam obiectionem, quod scilicet nonnulla animalia,
u. gr. uultures etc. plane non sittant et hinc etiam nul-
lum potum assumant, respondeo: a particulari ad uni-
uersale hoc modo concludi, et si haec concludendi me-
thodus ualeret, eodem iure homines nunquam urinam red-
dere debere, quia aues, teste VATERO in *Phys.*
experimental. system. p. 810. nunquam mingunt, affirmare

tuto possem, quod tamen experientiae repugnat. Dispositione enim corporis uariata, etiam actiones ab illa pendentia uariari, facile constat. Ad tertiam obiectionem iterum moneo, statum naturalem non confundendum esse cum statu praeternaturali, omnes enim allegatas causas sitim producentes in statu praeternaturali concedo, minime uero in naturali. Videmus hac ex re, sitim etiam statui naturali competere, et necesse esse, mediante tali interprete fluida in corpore nostro deficiencia restitui, et acrimoniam alias in illis nascituram declinari, uti ILL. HALLER. in praelect. Tom. I. p. m. 267. n. 33. bene monet.

§. VI.

Haec itaque naturalis dispositio corporis nostri nos de potu assumendo cogitare obligat, et si legibus machinae nostrae conuenienter ille quantitate debita semper a nobis sumeretur, non facile noxas inde contraheremus; sed proh dolor! hominum deprauata ad suam perniciem contrahendam sagacitas etiam in hoc genere, eos uitium perpetrare docuit. Inde POLYPOSIA orta fuerat, quae tantas sanitati nostrae inimicas calamitates inducit, ut omnino de illa etiam, quod uulgari effato dicitur: *omne nimium uertitur in uitium*, affirmare liceat. Ordo tractationis nostrae, POLYPOSIAE differentias nunc considerare iubet. Credimus, illam respectu causae optime dispertiri posse in *naturalem et praeternaturalem*; illam quae in statu fano, hanc quae

quaè in morboso euenit, quarum utraque uel a causis moralibus, uel a physicis originem trahit. Interdum enim potissimum a mente proficiscitur, ubi nempe modo ex aliorum persuasionibus, modo ex uoluptate et praua consuetudine bibendi, aut eo animo, ut dolores, aut curas abigant et consopiant, ad POLYPOSIAM nonnulli incitantur. Quid enim in communi uita saepius occurrit, quam ut alterius uoluntati nimium indulgendo secundum uulgarem loquendi modum auf das Wohlseyn des guten Freundes, oder auf bon amitiè etc. pocula meri uel cereuisiae aceruata quasi quantitate repleta, supra modum sanitati conuenientem ingurgitant? Hoc POLYPOSIAE genus hac de causa *naturale* dici potest, quia ex nulla morbifica corporis nostri dispositione fluit, sed uel sponte secundum arbitrium nostrum, uel a societate, in qua uersamur (von der Compagnie) dependet. *Praeternaturalis* uero illa uocari potest, quae dispositionem corporis morbosam ad sicut inclinantem, tanquam causam agnoscit, qualem uerbi gratia in Hydrope, Febribus etc. animaduertimus. Porro POLYPOSIA respectu effectus iterum duplex est, uel *leuis*, uel *grauior*; *leuis*, in qua non statim noxarum corpori illatarum effectus, aut saltem exiguis sentitur; *grauior*, quae aut ebrietatem, (pro diuerso sc. materiae iusto copiosius assumtae indole) aut alia corporis incommoda grauiora post se relinquunt, quae uel immediate, uel post aliquod temporis spatium sequuntur. Clarius huius distinctionis usus, si ipsas POLYPOSIAE noxas tractabimus, patebit. *Praeternaturalis* denique

rursus uaria secundum causas inuenitur. Oritur enim uel a *regimine diaetetico*, uel a *medicamentis*, uel a *morbis* etc. Quoad regimen diaeteticum, multum conferre possunt, regio calida, uentus sicciores, cibi aridi calefacentes, uerbi gratia, panis bis coctus, panis, sale, pipere et semine carui bene conditus, panis tostus nuce moschata puluerisata aspersus, caro assata et frixa, nuces auellanae, castaneae, cibi saliti, caro fumo indurata, et ex illa parata farcimina, haleces, caseus ad putredinem inclinans, cibi aromatibus nimis conditi, fumum tabaci sugendi abusus, uigiliae, corporis exercitia admodum laboriosa diu continuata, aliaque. Quoad medicamenta, merito hic referri merentur purgantia, sudorifera, exsiccantia, balnea calida frequenter adhibita etc. Inter morbos etiam nonnulli, qui POLYPOSIAM fouent, periuntur: u. gr. febres intermitentes, ardentes, lentae, hecticae, inflammatoriae, in quibus mitius adhuc delirant morbo laborantes, haemorrhagiae excedentes, diabetes, hydrops, scorbutus etc. Porro POLYPOSIA differt ratione *sexus*, *aetatis*, *uitae generis*, *consuetudinis* etc. quas uero differentias ob temporis penuriam lubens praetereo.

§. VII.

Materia POLYPOSIAE, siue potulenta admodum diversa inter se existunt. Luxuria hominum partim, partim necessitas tot species eorum excogitauit, ut omnes et singulas in his paucis pagellis secundum *praeparandi modum*, natu-

ram

ram et qualitates aut salutares aut nocuas enumerare, uix spatum sufficeret. Praecipua itaque potulenta, quae aut largioris usus sunt in uita communi, aut noxas ceteris eminentiores corpori inferunt, hic saltem considerabimus.

§. VIII.

Ad Aquam primum accedo. Hacten exigua enim hominum pars melioris fortunae conditione destituta potu hoc simplici uitam sustinere cogitur, utpote qui omnino sanitati et nutritioni magis conuenit. Aqua uero ipsa ratione originis, qualitatis et naturae multum differt. Ratione originis enim est uel fontana, uel fluialis, palustris, marina, niualis, glacialis, pluialis: ratione qualitatis, uel dulcis, uel acidula, uel calida, uel frigida etc.: ratione naturae uel mineralis, uel simplex, i. e. particulis heterogeneis non imbuta. Optima in genere uocatur aqua, quae leuissima, limpida, pellucida, in uasis aeneis aliquandiu detenta, uel cocta nihil sordium deponens, sapore aut odore expers, quae cito calescit, et remota ab igne cito refrigeratur; legumina in illa decocta facile debitam mollitiem acquirunt, et sic porro. Aqua haec modo descripta optime conuenit corpori nostro, uascula corporis promte permeat, eademque minus molestia afficit, debito eiusdem usu. Aqua fontana ceteras nominatas salubritate antecedit, praecipue haec aqua, quae ex rupis et saxis montium scaturit, et super siliceos lapillos decurrit. Ea uero, quae in planicie oritur,

facile

facile partes subtiliores radiis solaribus exhalat, grauioribus relictis. Magnam etiam aqua mutationem subit cursu in fistulis plumbeis. Aquae fontanae succedit aqua pluialis; interdum uaria contenta in se continet, quae ex terra exhalata et in auras recepta, in pluuias aquas se insinuant, atque cum his rursus dantur praecipites, u. gr. tempore uerno sordibus raro caret. Palustris, limosis et putribus quasi particulis abundat. Marina, ad sitim restinguendam minus apta inuenitur propter salium copiam. Glaciales aquae tempore aestiuo in regionibus calidis adhibentur, licet non semper felici cum effectu.

§. VIII.

Mitto aquam, ad *cereuisiam* progredior; intermedius enim potus est inter uinum et aquam. Cereuisiam aliam spirituosiorem existere, aliam aquosiores, aliam lupulatam, aliam hordeaceam, aliam triticeam etc. cuilibet fere constat. Quoad praeparationem, ingredientia, et qualitates multum inter se uariat. Alia diuresin, alia alui profluum, alia perspirationem auget, alia contrariis qualitatibus se prodit, pro diuersa particularum constitutiarum natura.

§. X.

Ad aqua potulenta pertinent etiam *infusa*, tam a Medicis praescripta, quam uulgare infusum ex herba Thea, infusum seminum tostorum Caffèe, decocta ex *lignis*, radibus,

cibus, corticibus etc. parata. De potu Caffee è paradoxum quid annotauit BEHRENS in *Select. diaetet*: *eum nimirum tempore Dauidis iam notum fuisse*, quod nonnulli ex codice sacro, uersu scilicet 28. Cap. XVII, II. Libr. SAMVEL. probare uolunt. Cui quidem coniecturae subscribere nolim.

§. XI.

Ad spirituosiores potus merito referuntur uina, spiritus ardentes, et sic uocatae aquae uitae. Quaevis uero regio diuersam uini speciem edit; nam terra, in qua uites coluntur, aqua, qua irrigantur, coelum, multaque alia mutationem uini gignere ualent. Nihil dicam de artificiis interdum detestandis, quorum ope caupones uina uiliora, acidaque etc. ad meliorem conditionem redigere student, et quibus natuam uinorum in dolem insigniter alterare possunt. Vina etiam natuua uariis medicamentis ex regno vegetabili desumptis ad certos effectus, in morbosis affectibus producendos, a Medicis imbuuntur, quae deinceps uina quoque secundum ingredientium naturam inter se discrepant, et medicata ideo uocantur. In uariis aquarum uitae, (et ut uocant, Rossolis, Lebens-Wasser, Mutter-Wasser, etc.) praeparationibus et usu, luxus hominum maxime eluet. Quas uero praeparationes percensere lubens omitto.

§. XII.

Nonnulla potulentorum genera adhuc recensenda esent, inter quae etiam Choccolata ab Americanis ad nos delata

lata inuenitur; sed angustum temporis spatium diffusorem enodationem prohibet. Qui plura de iis legere cupit, ei CL. BEHRENS in egregiis suis *Selectis diaetet.* et alii Auctores diaetetici satisfacient. Progrediendum nunc est ad NOXARVM ex iusto copiosiori horum potulentorum assumptione, siue POLYPOSIA, ortarum *enumerationem.*

§. XIII.

Potus assumendi quantitas in praesenti determinanda es-
set; sed haec determinatio generalis sc. quae omnibus indi-
uiduis competit, non solum ardua, uerum etiam dubia est res.
Quot enim hominum reperiuntur subiecta, tot etiam in suf-
ficientis potus assumptione differentias obseruabis. Quid enim
consuetudo in hac re non ualeat? quid educatio, quid regio,
in qua uicini incolae degunt, quid uitae genus? &c. Minima
itaque harum circumstantiarum uariatio in toto determinatio-
nis negotio mutationem facile reddit. Nonnulli Medici tri-
plicatam inter cibos solidos et fluida assumenda rationem
obseruandam esse putarunt, et hoc quidem ex fundamento,
quia plerumque hanc rationem inter fluidam et solidiorem
sanguinis partem inuenierunt. Sed et hic multum differt
homo ab homine, quamquam utrique utcunque sani se ha-
bere possunt, u. g. choleric temperamenti homo non ea-
dem partis aquosioris in sanguine gaudet quantitate, qualem
temperamenti phlegmatici individuum alit. Sanguini
sanguis a melancholio rursus discrepat. Pari modo
concludendum est, de ceteris temperamentis ex prioribus

mix-

mixtis. Valdopere itaque ei, cui sanitatis conseruatio curae cordique est, commendo; ut aut Medico prudenti curam in determinanda sufficientis potus quantitate commitat; aut experiundo, quid sanitati suae conueniat; aut noxas excitare ualeret, discat. Quantum uero prior uia posteriori antecedat, facile quisque perspicit.

§. XIV.

Noxas ipsas ex quolibet nominato potu ortas nunc expondere decreuimus. *Aquae nimia quantitas* ingurgitata in uentriculo nocet distensione et pondere, quod etiam de quolibet potu excessiue sumto ualeat. Fibras enim musculosas laxat et atoniam illis conciliat; liquorem uero gastricum plus iusto diluit et eneruat; mucum quoque uentriculi, parietes eiusdem defendantem, abluit et e uentriculo eiicit. In sanguine nocet, dum nimiam sanguinis aquositatem producit, et nisi tempestiue excernatur, laudabilem crasin eiusdem infringit. Ad solidas partes haec uitiosa sanguinis constitutio delata, tonum earundem relaxat, fibrasque flaccidas reddit, ceu uidere est in Cachexia, Hydrope, Leucophlegmatia, oedemate, aliisque.

§. XV.

Aqua assumitur uel *frigida*, uel *calida*; utraque immode dicte hausta morbificas passiones in §. praecedenti allegatas producit; attamen diuersitas harum qualitatum effectus

C 2

etiam

etiam alterat. Aqua frigida iterato et magno haustu sanguinem et lympham coagulare potest, praesertim si antea humores motu corporis celeriori nimium exagitati fuerint. Ex hac coagulatione multae morbificae affectiones eueniunt. Aqua frigida in deglutiendo per oesophagum descendit, cui uicina arteria aspera et pulmonum posterior pars accumbit; nimium itaque has partes descensu refrigerat, ex qua refrigeratione tussis et infarctus oriri potest. In uentriculum delata aqua, illum quoque refrigerat, hoc modo partes stomacho adiacentes etiam calorem amittunt, inde sanguis in uasis stagnat, uasa obstruuntur praecipue minima, et tandem inflammatio, dolor, spasmus, febris, oriuntur. Aquae glaciales et niuales praecipue ante dicta incommoda citius praestare ualent, quod etiam HIPP. docet in *Aphor. XXIV. S. V.* ubi dicit: *frigida, ueluti nix et glacies, pectori inimica, tuſſes mouent, sanguinis fluxiones et destillationes efficiunt.* Ad intestina perueniens dolores ciet, dysenteriam facit. In sexu sequiori multae noxae ex tali nimia potatione emergunt, praesertim tempore menstruorum, ut pote quorum naturalem fluxum facile inhibet. **TIMAEVS a Guldene Klee**, singultum ex potu aquae frigidae obseruauit in *Cas. Medicinal. Libr. III. Cas. V.* Aqua calida longe maiorem uentriculi emollitionem producit, quam frigida. Copiosus eiusdem potus uomitum mouet, et inter lenissima uomitoria merito referendus est. Ventriculo crebriori usu peculiarem quandam sensationem eamque molestam conciliat, quam infusi ex herba Thea parati amatores hac dictione expllicant:

cant: es ist mir eitel oder übel auf dem Thee. Vim uentriculi digestiuam ita eneruat, ut uix cibis solidioribus resoluendis amplius sufficiat. Sanguis nimis fit inde attenuatus, et salia in corpore impuro praesentia uolatilisantur, eaque ex cruditatibus primarum uiarum elota in sanguinem deferuntur, unde uariae scorbuticae affectiones, et efflorescentiae cutis produci solent. Circulum sanguinis aqua calida auget, et hinc etiam citior contingit particularum serosarum in renibus secretio, i. e. diuresis promouetur.

§. XVI.

Aquae palustres propter fordes et infectorum ouula in iisdem delitescentia, ad uaria uermium febriumque genera generanda corpus disponunt. Aquae fluuiales propter uarias impuritates, ex cloacis ciuitatum et squalore pagorum, pratorum, agrorum et uiarum in fluuios ubique confluentes, massam sanguineam diuersis et multis impuritatibus replent. Acidulae nimium potae sicuti uisceribus male constitutis aperta damna inferunt; ita integris quoque molestae euadunt pro illarum diuersa natura. Quae enim uehementius aluum mouent, aucta quantitate potae, uires et humores nimium subducunt; aquosae uero, nisi per emunctoria corporis sat cito transeant easdem noxas, quas alia aqua superflue pota, proferunt. Si uero de minerali profapia specialem agendi uim eamque uel colliquandi uel adstringendi exerceant, huius excessu non possunt non iniuriam sanitati afferre.

C 3

§. XVII.

§. XVII.

Ad aqua potulenta in §. X, retuli infusum ex herba Thea et infusum seu decoctum seminum Caffè, decocta ex lignis, radic. etc. parata. Haec omnia infusa et decocta nimia quantitate hausta eadem ratione nocent, qua aqua calida superflue pota. Noxae uero, quae ab ingredientibus horum decoctorum pendent non ideo aquae sunt adscribendae. In M. N. C. *Dec. II. A. V. Obseruat.* 113. herbae Theae sal alcalicum et particulae blande adstringentes ac amaricantes quidem adscribuntur; an uero in tam parca dosi, qua aquae feruenti plerumque additur, aquam corrigere et emendare herba possit, aliis diiudicandum relinquam. Longe uero maiorem Aqua calida subit alterationem in praeparatione potus Caffè. IOH. enim ARBVTHNOTH in seinem Entwurf von denen Eigenschaften der Speisen und Getränke sc. ex *Transact. Anglican.* probat, ex libra una Caffè per analysin chymicam produci posse: *spiritus uolatilis* Unc. vj, Drachm. vj; *olei*, plurimum *empyreumatici* Unc. ij, Drachm. ij, Scrup. ij; *terrae* Unc. v, Drachm. iij. ex qua obseruatione patet, maximam Caffè partem ex principio quodam spirituoso-oleoso - uolatili consistere, quod cum aqua communicatur. His perspectis, causa indicari potest, cur huic potui nimis poto tribuatur, ut efficiat corporis maciem, calorem excessuum, arthritidem, atque tremorem neruis conciliet; cur noctem hoc potu delectati ducant insomnem. Calidioribus hac de re, siccioribus.

busque subiectis minime, nimia uero quantitate pulueris
tosti Caffeeè permixtus potus nullis conuenire hominibus
apparet.

§. XVIII.

In §. VIII. de uariis Cereuisiarum differentiis egi, ad
quas nunc *noxarum* exinde prouenientium tractationem ac-
comodabo. Spirituosiores cereuisiae a rusticis inter ceteras
maxime laudantur, id est, eam cereuisiam optimam, quae
parua quantitate epota illis ebrietatem facile conciliat, pro-
nunciant; sed male hoc modo sanitati consulunt. Spirituo-
siores enim cereuisiae ebrietatem inferunt, a qua deinceps
ingens morborum multitudo incunabula trahit; praesertim
actiones animales ualidopere turbantur, sanguinisque motus
augetur. Aquosiores cereuisiae bene defaecatae sanitati
debito usu optime conueniunt, sed in excessu assumtae eas-
dem noxas, quas in §. antecedentibus de aqua adduximus,
fuscitare ualent. Minus defaecatae facile in uentriculo
acescunt; inde cruditates, flatus, tormina ac dolores intesti-
norum ortum ducunt. Lupulatae, amaricantes sale suo uo-
latili et quasi aromatico calefaciunt, caput praecipue inde
male se habet et afficitur, tubulos cerebri capillares nimis
dilatando et secretionem fluidi neruei intercipiendo.

§. XVIII.

Omnino *uina* inter praecipua dona referenda sunt, quae
ad uires refocillandas DEVS hominibus dedit. Idcirca etiam
hic

hic potus medicamentosus usu quotidiano minus congrue usurpatur; nam nisi assuetis, parum sicut restinguit; auger potius desiderium potulenta assumendi. Aucta uero quantitate sumtum uinum ebrietatem, hilaritatem, leges saepissime morales contemnentem infert. Spiritus eiusdem expansius et rarefaciens motum sanguinis auctiorem reddit, calorem excitat, et nervis stimulo suo per abundantiam molesto noxas efficit. Apparet itaque ratio, cur infantibus uinum sit tam infensum; molle enim eorum cerebrum ita hoc potu laeditur, ut inde stupidiores euadant. Iuuenes etiam eo abutentes corporis debitam proceritatem non assequuntur et nutritionem infringunt; fibras enim uinum iusto solidiores efficit. In senibus analeptici uicem subire potest, sed moderate sumi debet, alias ad apoplexiā eos disponit, praecipue uinum generosum. In genere uini helunes memoriae debilitate, uertigine, tremore, catarrhis, imbecillitate uisus et lippitudine raro uacant.

§. XX.

Vina calidiora siue sic dicta *generosa*, quia circulum sanguinis augent, facile in calidioribus et biliosis subiectis febres, inflammations pleurae, pulmonum, menyngum, aliarumque corporis partium excitant; praesertim si aliae cauae occasioales symbolum simul conferunt. *Vina acida* nervis admodum infensa sunt; tremores, conuulsiones in subiectis epilepsia laborantibus ac sensibilioris conditionis hominibus, artuumque contracturas facile inducunt, in primis uiis crudis.

cruditates generant, et nutritionem, sicuti omnia acida, impediunt. Saepius epota steriles reddunt potatores. Aciditatem uinorum admixto lithargyrio nonnulli emendare uolunt, quo uero artificio detestando innumeratas corpori noxas inferunt; uina enim haec lentorem et spissitudinem lymphae efficiunt, indeque lentae obstructions, hectica, corporis macies aliaque corpori infensa mala eueniunt. *Vina rubra* adstringunt; hinc in alui profluvio et dysentericis affectibus cum euphoria et sanitatis emolumento assumuntur; sed copiose sumta obstructions uiscerum parant. *Alba* ad usum quotidianum optima sunt. *Dulcia* nimis recentia hypochondriacis minus conueniunt, bilem augent, et tormenta intestinorum excitant. *Vina glacie* auten niue *frigefacta* lienteriam aluique fluxum efficiunt. *Calefacta* minus commode adhibentur; calore enim spirituoso auolat relictis acido-tartareis partibus, quae vires magis deiiciunt, quam confortant. *Vina austera* diu in uentriculo manent, eundemque mole et acrimonia onerant. *Acerba* maiorem adstringendi vim possident, quam alia uini genera; haut cito distribuuntur in corpore, et pectori inimica existunt.

§. XXI.

Aquae sic dictae *uitae* uariis quidem modis praeparantur, sed in hoc omnes conueniunt praeparationes, quod scilicet partes spirituosas materiae, ex qua parantur, eliciant. Ex his partibus oleoso-sulphureis constitutiuis facile perspicitur, has *aquas* ad potum ordinarium minime adhibendas esse, sed semper medicamentosi quid in se continere; hinc grauter

D

ii

ii errant, qui usu eorum frequentiori sanitatem partiumque uigorem seruare student. Non negandum quidem, haec spirituosa potulenta, praesertim ea, quae aromata ingrediuntur, uentriculo conducere; sed haustus eorum saepe reiteratus, iejuno in primis uentriculo, eum exsiccat, neruis stuporem infert, appetitum digestionemque laedit. In solidis rigidas efficit fibras, et corpus ita exsiccat, ut immedicabilis saepius euadat haec siccitas. Tantum propter temporis penuriam de POLYPOSIAE NOXIS dicere licuit.

§. XXII.

Ad *methodum medendi* quod attinet, optimum quidem esset, hoc uitium summa semper animi cura si declinaremus, aut prima iamiam noxarum specie apparente, tunc ab hoc uitio desisteremus. Sed plurimi secundum proverbium: *meliora scimus, deteriora sequimur*, uitam uiuunt, ideoque Medico rebus sic stantibus incumbit, noxas contractas, quantum potest, emendare. Ex §. XIV. et seq. elucet, praecipuas noxas, quae ab excessu potuum aquosorum eueniunt, a nimia fibrarum laxitate pendere; qua de causa tonus fibrarum in cura iterum restituendus, partim per *temperata elixiria stomachica*, u. g. *elix. uiscer. amar. H.* partim per *tonica, lenioribus carminatiuis mixta. u. gr. Eff. gent. rubr. cascarill. cortic. Orant. liqu. min. anod. H. spirit. carm. de tribus.* Praeterea etiam ad flatuum discussionem respiciendum est; et quia uentriculus debilitatus cibos duriores digerere uix potis est, cibi succulenti, carnes uitulinae et uolucrum, propinari debent. Haustus mediocris uini generosi inter prandium assum-

sumtus, confortandi fine, confert. Ex cereuisia collectae cruditates in primis uiis haerentes secundum earum indolem corrigendae sunt. Acido uiscosae cruditates per absorbentia, aromaticis temperatis mixta, tolluntur. u. gr.

Ry. Lap. Cancr. ppt. 3 ij.

Conchar. ppt.

Pulv. stomach. B. aa. 3j.

oo destil. citri gtt. ij.

M D S.

Säure-dämpfendes Pulver, davon ein halb Quint zu nehmen.

Correctae cruditates euacuandae sunt, per leniora emetica, (si nulla adsit contraindicatio) u. gr. Ry. Rad. Ipec. gr. xv. Tartari Vitriolat. gr. v. Tartari emetic. gr. j. M. pro Dof. aut purgantibus, e. gr. Ry. M. P. rum. catholic. extract. panchym. Cr. aa. gr. viij. resin. ialap. nucl. pineis prob. subact. gr. jv. M. f. Pil. No. xx. in Or. D. pro Dof. Expurgatis cruditatibus laudabilis alimentorum digestio promouenda; hinc elix. bals. supra laudata aliaeque essent. stomachicae in usum uocandae sunt. Cereuisiae spirituofae in eo cum uino conueniunt, quod ebrietatem inferunt, in qua nihil melius ordinari poterit, praeter requiem et tenue infusum ex herba Thea paratum, temperantibus intermixtis. Per transpirationem enim insensibilem Gas sylvestre uini, uti HELMONTIANI loqui amant, optimo e corpore exterminatur. Idem ualet in nimio potu spirituoforum potuum. Ceteras circumstantias prudenter consilio Medici relinquam.

SOLI VERO TRIVNI DEO SIT LAVS ET GLORIA!

F I N I S.

p. 14. l. 4. pro uentus, leg. uenti.

p. 15. l. penult. pro rupis, leg. rupibus.

NO-

NOBILISSIMO DOMINO CANDIDATO
GEORGIO FRIDERICO KORDENBUSCHIO

S. P. D.

D. IOH. IAC. KIRSTEN, P. P.

Haud inanem suscipis laborem , suauissime Domine Candidate , qui Polyposiae noxas explicate uiuideque exponis atque depingis. Visum enim quibusdam est , hoc uitium apud Germanos esse usitatissimum , et quasi endemium , qua propter etiam ab aliis gentibus satis acriter saepissime reprehensi sunt. Est praeterea symptomata , quod multos morbo decumbentes uehementer uexat. Quoniam autem et sanis , et aegris , si huic uitio indulgent , maximas noxas inferre potest ; ambo ex noxis hisce metuendis cautius agere , hancque pessimam affectionem omni cura euitare studeant. TE uero nunquam huic uitio deditum fuisse , omnes , qui TE norunt , testabuntur ; qui potius propter temperantiam et modestiam TVAM , nec non propter insignem discendi cupiditatem , indefessamque diligentiam , omnium , qui uirtutes colunt , animos TIBI semper conciliasti. Et haec sunt , cur et ego quoque non possim , quin TE amem et amaturus sim. Ex hoc itaque sincero affectu , gratulor TIBI de hoc erudito specimine , et de summis in arte medica honoribus dignae mox capessendis , et confido , TE talem in posterum fore , qualem iam dudum cognitum iudicau. Vale.

Dab. Altorf. d. 7. Iun. MDCCLIII.

